

7. ÁTG gyakorlat anyaga

Dugattyús kompresszorral 20 °C hőmérsékletű levegőt ($R = 287\text{ J/kg/K}$) komprimálunk 1 bar nyomásról 5 bar -ra. A kompresszió során a beszívott levegő a hengerfallal termikus kölcsönhatásban van, (az állapotváltozás nem adiabatikus) így a kompresszió $n = 1,3$ -es kitevőjű politropikus folyamatként közelíthető. A kompresszor lökettérfogata 50 cm^3 , volumetrikus hatásfoka 98% , tengelyének fordulatszáma $n_t = 740\text{ 1/min}$. A káróstér a lökettérfogat 20% -a.

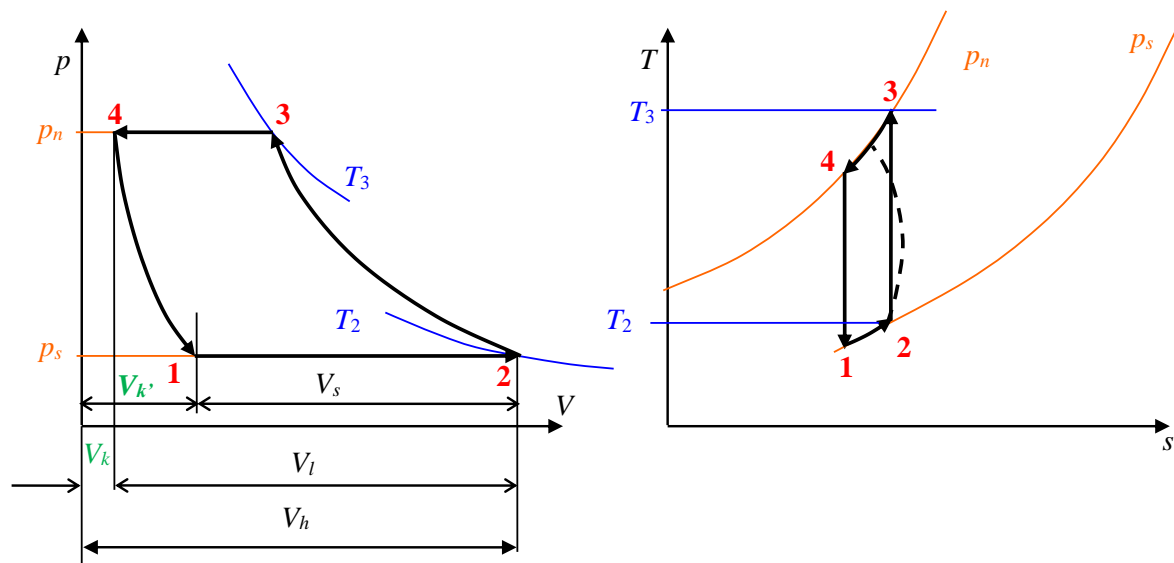
a, Mekkora a szívóoldali térfogatáram, a kompresszió teljesítményigénye és a nyomóoldali térfogatáram?

b, Mekkora lesz a szívóoldali térfogatáram és a tömegáram, ha a kárósteret a lökettérfogat 40% -ára növeljük?

c, Hogyan változik a kompresszió teljesítményigénye, ha az eredeti folyamatot egy kétfokozatú kompresszorral látjuk el? (A fokozatok között a közeget visszahűtjük.)

Dugattyús kompresszor adatok:

$R = 287\text{ J/kgK}$; $p_s = 1\text{ bar}$; $p_n = 5\text{ bar}$; $T_s = 293\text{ K}$; $n = 1,3$; $V_l = 50\text{ cm}^3$; $V_k = 0,2 \cdot 50 = 10\text{ cm}^3$; $n_t = 740\text{ 1/min}$; $\eta_v = 0,98$.

Dugattyús kompresszor ideális munkafolyamata $p - V$ és $T - s$ diagramban

A $T - s$ diagramba szaggatott vonal mutatja a levegő valódi állapotváltozását: a beszívott hideg levegő kezdetben melegíti a henger meleg fala, majd később hűti, mert a sűrítés során a levegő hőmérséklete erősen nő

A $p - V$ diagramban V_h a henger, V_l a löket, V_k a káróstér térfogata az expanzió kezdetén, $V_{k'}$ a káróstér térfogata az expanzió végén, $V_s = V_h - V_{k'}$

a) Számítsuk ki a hasznos munkát, az indikátor diagram területét:

$$W = \oint V dp .$$

A gázon végzett technikai munka (a p -tengely mentén integrálunk a 2-3-4-1-2 vonalon) tehát

$$W = \int_{p_s}^{p_n} V(p) dp + 0 + \int_{p_n}^{p_s} V(p) dp + 0 .$$

A fenti összefüggésből a hasznos teljesítmény is kiszámítható, mint az egy ciklus alatt végzett munka és a fordulatszám szorzata. Ismerni kell azonban a $V(p)$ függvénykapcsolatot, ami jól közelíthető egy $pV^n = \text{állandó}$ egyenletű politropával, ahol az n kitevő mérések alapján határozható meg, értéke szakkönyvekben megtalálható (a 2-3 vonalon $n \approx 1,3$ kétatomos gázokra). Az első integrálba tehát helyettesíteni kell, hogy $V = V_h p_s^{1/n} p^{-1/n}$, illetve a második integrálba, hogy

$$V = V_k p_n^{1/n} p^{-1/n}. \quad (*)$$

Ezekkel az Áramlástechnikai gépek jegyzet 1. fejezet (1.5) képletére emlékezve

$$W = V_h p_s^{1/n} \int_{p_s}^{p_n} p^{-1/n} dp - V_k p_n^{1/n} \int_{p_s}^{p_n} p^{-1/n} dp = \left(V_h p_s - V_k p_s \left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{1}{n}} \right) \frac{n}{n-1} \left[\left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right].$$

A (*) képletből következik, hogy a káróstérben maradt gáz térfogata az expanzió végén

$V_{k'} = V_k \left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{1}{n}}$. Ezt és a $V_s = V_h - V_{k'}$ összefüggést felhasználva végül az egy löket alatt végzett

munka:

$$W = V_s p_s \frac{n}{n-1} \left[\left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right].$$

A kompresszor hasznos teljesítménye – figyelembe véve az η_v volumetrikus hatásfokot is –

$$P_h = n_t \cdot \eta_v W = n_t \cdot \eta_v V_s \cdot p_s \frac{n}{n-1} \left[\left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right] = n_t \cdot \eta_v V_s \cdot 10^5 \frac{1,3}{0,3} \left[5^{\frac{0,3}{1,3}} - 1 \right] = 194913 \cdot n_t \cdot \eta_v V_s.$$

$V_h = V_l + V_k = 50 + 0,2 \cdot 50 = 60 \text{ cm}^3$, így

$$V_s = V_h - V_{k'} = V_h - V_k \left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{1}{n}} = 60 - 0,2 \cdot 50 \cdot 5^{\frac{1}{1,3}} = 25,512 \text{ cm}^3. \quad (**)$$

A szívószelepen beszívott Q térfogatáram a volumetrikus elven működő gépekre jellemző módon számítható:

$$\underline{Q} = n_t \cdot \eta_v V_s = 740 \cdot 0,98 \cdot 0,025512 = \underline{\underline{18,5 \text{ dm}^3 / \text{min}}} = 3,084 \cdot 10^{-4} \text{ m}^3 / \text{s}.$$

Így a teljesítmény $\underline{P}_h = 194913 \cdot Q = \underline{\underline{60,1 \text{ kW}}}$.

A gáz sűrűsége a kompresszió során nő, így térfogatárama csökken.

$$\underline{\underline{Q_n}} = Q \frac{\rho_s}{\rho_n} = Q \left(\frac{p_s}{p_n} \right)^{\frac{1}{n}} = 18,5 \cdot \left(\frac{1}{5} \right)^{\frac{1}{1,3}} = \underline{\underline{5,364 \frac{\text{dm}^3}{\text{min}}}}.$$

b) A káros térfogatot tovább növelve $V'_s = 0,4 \cdot V_l = 20 \text{ cm}^3$ -re az új beszívott térfogat (**)-ból

$$V'_s = V_h - 0,4V_l \left(\frac{p_n}{p_s} \right)^{\frac{1}{n}} = 70 - 20 \cdot 5^{\frac{1}{1,3}} = 1,024 \text{ cm}^3, \quad \text{így az új térfogatáram}$$

$$\underline{Q'} = \eta_v \eta_t V'_s = 0,98 \cdot 740 \cdot 0,001024 = \underline{0,742 \text{ dm}^3 / \text{min}} = 1,237 \cdot 10^{-5} \text{ m}^3 / \text{s},$$

annyira lecsökkent, hogy a kompresszor szinte használhatatlan. Ez egyébként az egyik kompresszor vezérlési mód alap gondolata, pót-károster bekapcsolása (ld. jegyzet 15.1. fejezet).

A tömegáram a beszívott hideg levegő ρ_s sűrűségével számítható:

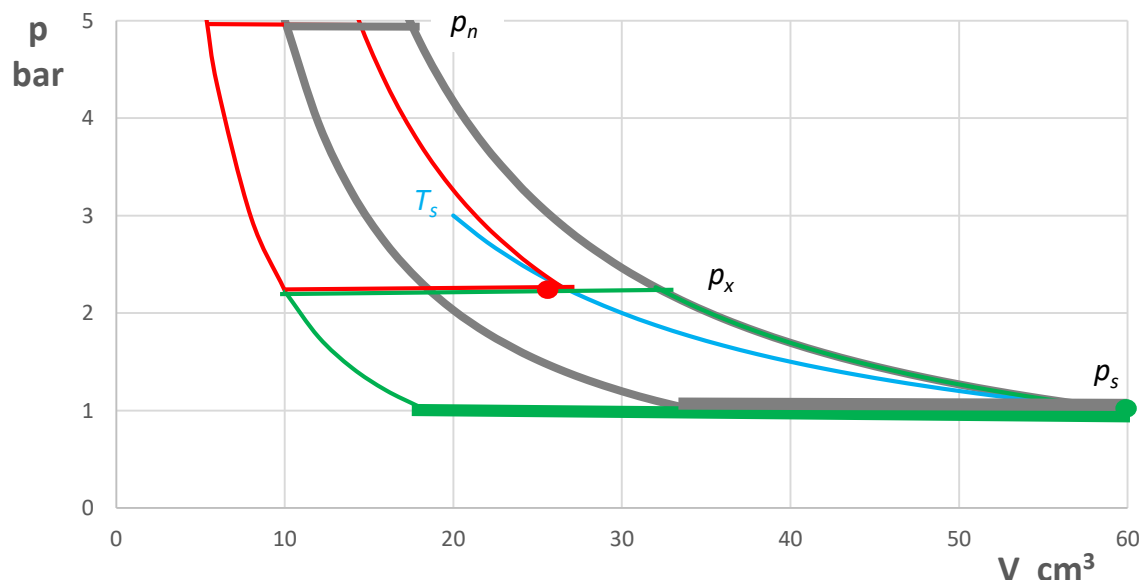
$$\rho_s = \frac{p_s}{RT_s} = \frac{100000}{287 \cdot 293} = 1,189 \text{ kg} / \text{m}^3, \quad \text{így } \underline{\dot{m}'} = \rho_s Q' = 1,189 \cdot 1,237 \cdot 10^{-5} = \underline{1,47 \cdot 10^{-5} \text{ kg} / \text{s}}.$$

c) A gáz maximális hőmérséklete nagy p_n/p_s nyomásviszony esetén nagy lehet, mint a fenti T - s diagramon jól látható. Ez kenési és egyéb nehézségeket okoz, pl. az olaj ráég a felületekre. **Közbenső hűtéssel** csökkenthető a maximális hőmérséklet és egyúttal bevezetendő kompresszió munka is megtakarítható. A gáz legfeljebb a T_s környezeti hőmérsékletig hűthető vissza. A gázt az első fokozatban p_s -ről p_x -re komprimálják, külső hűtőben lehűtik, majd a második fokozatban p_x -ről p_n -re sűrítik tovább. A megtakarítható kompresszió munka értéke akkor maximális, ha

$\frac{p_{x,opt}}{p_s} = \sqrt{\frac{p_n}{p_s}} = \sqrt{5} = 2,236$, így $p_{x,opt} = 2,236 \cdot p_s = 2,236 \text{ bar}$ (ennek levezetése a jegyzet függelékében megtalálható).

Ekkor a kétfokozatú közbenső hűtésű dugattyús kompresszor ideális munkafolyamata ilyen:

2-fokozatú dugattyús kompresszor

Kétfokozatú kompresszor munkafolyamata közbenső hűtéssel

kék vonal: környezeti hőmérséklet izotermája

szürke vonal: egyfokozatú kompresszió

zöld vonal: kétfokozatú kompresszor **első fokozata** azonos hengerméretek mellett

piros vonal: kétfokozatú kompresszor **második fokozata**, **kisebb hengerátmérő** mellett

Az első fokozat teljesítménye

$$P_1 = \dot{m}^* \frac{n}{n-1} \frac{p_s}{\rho_s} \left[\left(\frac{p_x}{p_s} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right] = Q^* \frac{n}{n-1} p_s \left[\left(\frac{p_x}{p_s} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right].$$

A második fokozat tömegárama azonos az elsőével, a visszahűtött, beszívott gáz hőmérséklete is azonos, a nyomásviszony szintén, így teljesítménye ugyanakkora, mint az első fokozaté, hiszen

$$\frac{p_n}{p_x} = \frac{p_x}{p_s},$$

$$P_2 = \dot{m}^* \frac{n}{n-1} RT_s \left[\left(\frac{p_n}{p_x} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right] = Q^* \frac{n}{n-1} p_s \left[\left(\frac{p_n}{p_x} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right].$$

A kétfokozatú kompresszor összteljesítménye tehát $P_{h2} = P_1 + P_2 = 2P_1$.

A kétfokozatú kompresszor indikátor diagramjából látható azonban, hogy az első fokozat azonos hengerméretek mellett több gázt szív be (vastag **zöld vonal**), mint az egy fokozatú gép (vastag **szürke vonal**).

Az első fokozat által beszívott gáz térfogata a (***) képlet alapján

$$V_s^* = V_h - V_{k'}^* = V_h - V_k \left(\frac{p_x}{p_s} \right)^{1/1,3} = 60 - 0,2 \cdot 50 \cdot \sqrt{5}^{1/1,3} = 41,43 \text{ cm}^3,$$

lényegesen nagyobb az egyfokozatú kompresszorénál. Így – azonos fordulatszámot és volumetrikus hatásfokot feltételezve – a tömegáram $\dot{m}^* = \frac{41,43}{25,51} \dot{m} = 1,62 \dot{m}$. A teljesítmény pedig

$$P_1 = \eta_v \cdot n_t V_s^* \frac{n}{n-1} p_s \left[\left(\frac{p_x}{p_s} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right] = 0,98 \cdot \frac{740}{60} \cdot 41,43 \cdot 10^{-6} \cdot \frac{1,3}{0,3} \cdot 10^5 \left[\left(\sqrt{5} \right)^{\frac{0,3}{1,3}} - 1 \right] = 44,3 \text{ W}.$$

A második fokozat teljesítménye ugyanakkora, de a henger méretei kisebbek, a p - V diagram piros vonalának megfelelően a hengertérfogat az izoterma p_x nyomású **●** pontja

$$V_{h2} = V_h \frac{p_s}{p_x} = 60 \frac{1}{\sqrt{5}} = 26,83 \text{ cm}^3, \quad V_{l2} = \frac{V_l}{\sqrt{5}} = 22,36 \text{ cm}^3,$$

így $V_{k2} = 26,83 - 22,36 = 4,47 \text{ cm}^3$. Forgattyús tengely hajtás esetén a második fokozat lökethossza azonos az elsőével, de a hengerátmérő kisebb.

Fontos általánosítás, hogy N fokozatú kompresszió egyes fokozatainak optimális nyomásviszonya a környezeti hőmérsékletig történő visszahűtés esetén így számítható:

$$\frac{p_{i+1}}{p_i} = \sqrt[N]{\frac{p_n}{p_s}}$$